

Подзвіг Аляксандра Чарвякова

16 чэрвеня споўнілася 75 гадоў ад дня трагічнай смерці аднаго з «айцоў БССР». Пра яе абставіны піша Анатоль Сідарэвіч.

У «Знаку бяды» Васіля Быкава ёсць 22-гі раздзел. У ім апавядаецца, як у хату да Петрака і Сцепаніды Багацькаў з пераменнай снегам дарогі завіталі тры мужчыны: малады цывільны, старэйшы цывільны, лысы ды з вусікамі, і чырвонаармеец. А ў хаце ў Багацькаў нелады: хлеба добрага няма, бо жыта вобмалы, і Сцепаніда дамешвала ў цеста бульбу і вотруб'е; добрых дроў няма — сырая алешына; дачка хвора-рая, нездаровы і сын, а тут яшчэ такі мароз, што вада ў калодзежы замерзла... Пакуль расчышчалі дарогу, госці атайбаваліся ў хаце. З гаспадарамі гаманіў маладзейшы цывільны.

«Пятрок падумаў, што, мабыць, гэты старэйшы па ўзросту, а можа, і па пасадзе штось скажа, але ён не сказаў нічога, усё моўчкі сядзеў пры стале, пазіраючы ў грубок. На ягоным твары ляжаў адбітак задуманай нерухомаці, стомы, бы ад якой глыбокай заклапочанасці. Здавалася, ягоная ўвага была скіравана кудысьці далёка ў нейкія свае клопаты, і ў гэтай хаце нішто яго не цікавіла».

Ён, гэты старэйшы, трохі загамоніць, калі перад адыходам з хаты дасць Сцепанідзе чырвонец «на малако і лярства» для ейнае хворае дачкі, калі падзякуе Петраку за абатрэўку ды пажадае здароўя ягонай дачцы, а на развітанне скажа: «То багатага жыцця, таварыш Багацька».

Тая сустрэча ў хаце Багацькаў адбылася на пачатку 1937-га, перад Вадохрышчам, а ўлетку Пятрок паездзе ў Менск (яшчэ Янск), каб аддаць доўг ды папрасіць таго старэйшага вызваліць арыштыванага старшыню іхняга калгаса. Ад міліцыянера ж, які пільнаваў уваход у Дом урада, Пятрок пачуў: «Памёр Чарвякоў».

Міліцыянер сказаў Петраку няпраўду. Калі ён вернецца дахаты, дык, пэўна, пачуе ад землякоў штосьці іншае, бо на 4-й старонцы «Звязды» за 17 чэрвеня ў раздзеле «Хроніка» дробнымі літарамі і без жалобнай рамкі была надрукаваная нататка:

«Старшыня ЦВК Беларускай ССР А. Г. Чарвякоў 16-га чэрвеня пакончыў жыццё самагубствам на асабістай сямейнай глебе».

Цяпер няпраўду сказалі ўсяму беларускаму народу.

«Багацей, селянін...»

Уклаўшы ў вусны Аляксандра Чарвякова словы «то багатага жыцця, таварыш Багацька», Васіль Быкаў ведаў, што рабіў. Бо гэта ён, старшыня Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта БССР, у маі 1925-га на VII з'ездзе Саветаў БССР прамовіў знакамітыя словы: «Багацей, селянін, здабывай больш багацця, і чым больш ты будзеш багаты, тым больш багата будзе наша Савецкая рабоча-сялянская дзяржава».

Новая эканамічная палітыка, уведзеная, паводле Леніна, «усур'ез і надоўта», давала плён. У 1927-м Уладзімір Маякоўскі прысвяціў гэтай палітыцы паэму «Добра!».

Што было сапраўды добра, я чуў у сярэдзіне 1960-х ад сялянцаў з падслучкіх вёсак. «Калі мы

Аляксандр Чарвякоў (справа) даў сялянам адчуць сябе гаспадарамі.

Алесь Чарвяк

Першыя дакументы БССР будучы старшыня ЦВК Аляксандр Чарвякоў падпісваў менавіта так. Гэта не адзіны выпадак змены прозвішчаў савецкай наменклатуры: зацвярджаючы Івана Кабылінскага на пасаду старшыні Саўнаркама БССР, Сталін закрэсліў дзве першыя літары яго прозвішча.

...былі гаспадарамі — так называў 1920-я адзін з іх. А яшчэ я чуў, з якім піетэтам прамаўлялі дзядзікі прозвішчы Чарвякова і народнага камісара земляробства Прышчэпава.

Зацікавіўшыся сялян багацей, Чарвякоў з агітмімам глядзеў у будучыню. Завітаўшы праз 12 гадоў пасля тае знакамітае прамовы ў бедную хату Багацькаў, пра што ён маўчаў і думаў, якія рахункі паводзіў?

Малайчыня Васіль Быкаў, што не думаў за Чарвякова і не выпядаў тых думкі на паперы, а даў кожнаму з нас, чытачоў, мажлівасць дадумаць. І зразумець трагізм сітуацыі, у якой апынуўся старшыня ЦВК БССР у 1937-м.

Падкрадаюцца

Камуністычная партыя (бальшавікоў) Беларусі рыхтавалася да XVI з'езда. Актывна навязваўся лозунг бальшавіцкай крытыкі і самакрытыкі, якія ва ўмовах сталіншчыны былі раўназначныя даносам і самаданосам. Пры гэтым па-за крытыкай заставаліся генеральны сакратар Усеаюзнай камуністычнай партыі (бальшавікоў) і яго атачэнне. Скажаць, што нейкі прывал стаў вынікам рашэння Масквы, было нельга: належала віну або браць на сябе, або ўскладаць на кагосьці трэцяга.

Сітуацыя была трывожная. Прайшоў лютаўска-сакавіцкі пленум ЦК УсеКП(б) з яго заклікамі да барацьбы са шкоднікамі, дыверсантамі і шпіёнамі. Уважлівыя грамадзяне, разгортваючы свежыя газеты, кожны раз задавалі пытанне: хто наступны? 11 красавіка ад пасады наркама збожжавых і жывёлаводчых саўгасаў СССР быў вызвалены сябар першага савецкага ўрада Беларусі Майсей Калмановіч. І ў той самы дзень прыходзіць вестка аб смерці старшыні гэтага ўрада Змітра Жылуновіча. 22 красавіка акт самагубства ўчынны былы старшыня Савета Народных Камісараў

БССР Язэп Адамовіч. 26 красавіка ад абавязкаў наркама земляробства БССР вызвалены Казімір Бэнек. 14 мая ЦВК БССР вызваляе ад абавязкаў наркама асветы Аляксандр Дзякава. 19 мая Бэнек і Дзякаў выведзены з Менскага гарадскога савета. 20 мая Савет Народных Камісараў БССР прымае пастанову аб вызваленні ад абавязкаў краўніка (спраў СНК Іосіфа Лук'янчыка. 30 мая вызвалены ад пасады старшыні Саўнаркама Мікалай Галадзед. 31 мая самагубствам скончыў жыццё намеснік наркама абароны СССР, былы першы сакратар ЦК КП(б)Б Ян Гамаўнік. Яшчэ не ўсе ведаюць, што арыштываны былі камандуючы войскамі Беларускай найскавай акругі Геранім Убарэвіч...

Прымаючы адну за адной весткі аб смерцях і арыштах, ці мог Аляксандр Чарвякоў нездагадваць, што сталінскі падкрадаюцца і да яго?

Спраба аўтадафэ

На падставе стэнаграмы XVI з'езда КП(б)Б, якая захоўваецца ў Нацыянальным архіве, я прыйшоў да высновы, што ў дачыненні да Чарвякова меўся распрацаваны сцэнар.

У справаздачным дакладзе з'езда першы сакратар ЦК Васіль Шаранговіч не зрабіў старшыню ЦВК ніводнага істотнага закліку. Атаку на яго павінны былі павесці «нізы», «таварышы з месцаў». А ў заключным слове прысуд яму меўся вынесці сам Шаранговіч.

Тут няма месца называць усіх выступоўцаў, якія выстаўлялі прэтэнзіі Чарвякову. Сутнасць іх зводзіцца да наступнага.

Чарвякоў на пачатку сваёй палітычнай кар'еры «ўваходзіў у групу нацдэмаў». Выявіцца, што сябар бальшавіцкай партыі Чарвякоў быў удзельнікам з'езда (значыць, і сябрам) Беларускай Сацыялістычнай Грамады, удзельнікам Усебеларускага з'езда і нават быў арыштываны менскімі бальшавікамі ў адной кампаніі з Аляксандрам Бурбісам, Язэпам Варонкам, Тамашом Грыбам, Ігнатам Дварчанінам, Язэпам Мамонькам, Іванам Серадой ды іншымі нацдэмамі і ворагамі народа.

Чарвякоў у 1920 г. асабіста рэкамендаваў у бальшавіцкую партыю «выкрытага ворага» Усевалода Ігнатоўскага. Ён прыгрэў дзеячаў БНР Язэпа Лёсіка, Сця-

З поўным тэкстам дакумента можна азнаёміцца ў бібліятэцы